

ТУРИЗМ І РЕКРЕАЦІЯ

УДК 338.48:330.341

DOI <https://doi.org/10.32782/2786-5843/2025-2-5>

ІНКЛЮЗИВНА БЕЗПЕКА: ЯК ІННОВАЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ДОСТУПНІСТЬ І БЕЗПЕЧНІСТЬ РЕКРЕАЦІЙНИХ ПОСЛУГ

Омельченко Галина Юріївна

кандидат економічних наук, доцент,

завідувачка кафедри туризму,

Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна

ORCID ID: 0000-0002-1746-2987

Даниленко Валерій Володимирович

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри туризму,

Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна

ORCID ID: 0000-0002-0098-5204

Мерчанський Володимир Вікторович

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри туризму,

Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна

ORCID ID: 0000-0003-2870-5902

Актуальність дослідження зумовлена все більшою потребою формування інклюзивного середовища у сфері туризму, що відповідає принципам соціальної рівності, доступності й безпеки. У сучасних умовах, коли концепція сталого розвитку стає пріоритетом для туристичної індустрії, особливого значення набуває інклюзивна безпека як системне забезпечення комфорту й захисту для всіх категорій туристів, включно з людьми з інвалідністю, літніми особами, сім'ями з малими дітьми, особами з ментальними чи сенсорними порушеннями. **Предметом дослідження** є інноваційні рішення, що забезпечують інклюзивну безпеку у сфері рекреаційного туризму. **Мета дослідження** – виявлення та систематизація інструментів, які сприяють формуванню доступного й безпечного туристичного середовища для осіб з інвалідністю й інших вразливих груп населення. **Методологія дослідження** ґрунтується на поєднанні аналізу літературних джерел, порівняльному аналізі міжнародного досвіду та вивченні кращих практик, реалізованих у країнах Європейського Союзу й в Україні. **Результати дослідження:** визначено основні типи інновацій (архітектурно-інфраструктурні, цифрові, тактильні, аудіовізуальні, мобільні та сервісні), які підвищують доступність рекреаційного простору; також проаналізовано конкретні приклади реалізації інклюзивної інфраструктури в Іспанії, Німеччині, Хорватії, Швеції, Італії й Україні; узагальнено практичні рішення, які можуть бути масштабовані й адаптовані до українських реалій. **Практичне значення:** сфера застосування результатів включає туристичну індустрію, місцеве самоврядування, рекреаційне планування й урбаністичні проекти з орієнтацією на інклюзивність; надані рекомендації можуть бути використані під час формування національних і регіональних стратегій розвитку доступного туризму. **Висновки:** обґрунтовано потребу інтеграції інновацій як одного з ключових механізмів досягнення інклюзивності в туризмі. Інноваційні підходи сприяють підвищенню якості життя, залученню нових цільових аудиторій до рекреаційного простору та формуванню безпечного середовища для всіх.

Ключові слова: інклюзивна безпека, рекреаційний туризм, доступність, люди з інвалідністю, інноваційні технології, безбар'єрне середовище, цифрові рішення, соціальна відповідальність, інклюзивний туризм, безпека туристичних послуг.

INCLUSIVE SAFETY: HOW INNOVATION ENSURES ACCESSIBILITY AND SAFETY OF RECREATIONAL SERVICES

Omelchenko Halyna Yuriivna

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Tourism,
State Biotechnological University, Ukraine, Kharkiv
ORCID ID: 0000-0002-1746-2987

Danylenko Valerii Volodymyrovych

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Tourism
State Biotechnological University, Ukraine, Kharkiv
ORCID ID: 0000-0002-0098-5204

Merchansky Volodymyr Viktrovych

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Tourism
State Biotechnological University, Ukraine, Kharkiv
ORCID ID: 0000-0003-2870-5902

***Relevance of the study** is determined by the growing need to create an inclusive environment in the tourism sector that aligns with the principles of social equity, accessibility, and safety. In the current context, where the concept of sustainable development is becoming a priority for the tourism industry, inclusive safety is gaining particular importance as a systemic approach to ensuring comfort and protection for all categories of tourists, including persons with disabilities, elderly people, families with young children, and individuals with mental or sensory impairments. The **subject of the study** is innovative solutions that ensure inclusive safety in the field of recreational tourism. The aim of this work is to identify and systematize tools that contribute to the formation of an accessible and safe tourism environment for people with disabilities and other vulnerable groups. The methodology of the research is based on the analysis of academic literature, comparative analysis of international experience, and the study of best practices implemented in the countries of the European Union and Ukraine. As a result of the study, the main types of innovations were identified – architectural-infrastructural, digital, tactile, audiovisual, mobile, and service-based – which enhance the accessibility of recreational areas. Specific examples of inclusive infrastructure implementation in Spain, Germany, Croatia, Sweden, Italy, and Ukraine were analyzed. Practical solutions that can be scaled and adapted to Ukrainian realities have been generalized. The **scope of application** of the results includes the tourism industry, local governments, recreational planning, and urban development projects with an orientation towards inclusivity. The proposed recommendations can be used in the development of national and regional strategies for accessible tourism. The **conclusions** justify the need for the integration of innovations as one of the key mechanisms for achieving inclusivity in tourism. Innovative approaches help improve quality of life, attract new target audiences to recreational spaces, and contribute to the creation of a safe and inclusive environment for all.*

Key words: inclusive safety, recreational tourism, accessibility, persons with disabilities, innovative technologies, barrier-free environment, digital solutions, social responsibility, inclusive tourism, tourism service safety.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку рекреаційного туризму зростає потреба у створенні доступного й безпечного середовища для всіх категорій населення, включаючи людей з інвалідністю, літніх осіб, дітей та інших вразливих груп. Тоді як безпека в туризмі традиційно розглядається крізь призму надзвичайних ситуацій, усе більшої ваги набуває поняття інклюзивної безпеки, що враховує індивідуальні потреби

й обмеження. Проблема полягає в тому, що більшість українських рекреаційних об'єктів досі не відповідає сучасним стандартам доступності й інклюзії, що обмежує участь у туризмі мільйонів громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження у сфері інклюзивного туризму активно ведуться в країнах ЄС, США та Канаді, де вже розроблено стандарти доступності й безпечного відпочинку

для осіб з особливими потребами. В Україні тема інклюзивного туризму також висвітлюється в працях науковців, однак недостатньо опрацьованим залишається питання інтеграції інноваційних технологій у забезпечення інклюзивної безпеки. Відсутність уніфікованих національних стандартів, сучасної інфраструктури та належного інформування створюють бар'єри для розвитку цього напрямку.

Сучасні дослідження в галузі інклюзивного туризму й безпеки акцентують увагу на необхідності впровадження інноваційних технологій для забезпечення доступності й безпечності рекреаційних послуг для осіб з інвалідністю. Зокрема, Domínguez Vila, Rubio-Escuderos та Alén González у дослідженні підкреслюють роль технологій у підвищенні соціальної рівності для людей з інвалідністю в контексті доступного туризму [1]. Gillovic і McIntosh аналізують поточний стан розвитку доступного туризму та пропонують майбутній порядок денний для досягнення більш інклюзивних результатів, спрямованих на стійкість [2]. Cerdan Chiscano й Darcy вивчають, як культурні й туристичні атракції можуть стати більш доступними й інклюзивними для людей з інвалідністю через спільне створення цінності в умовах пандемії COVID-19 [3]. Ramesh у праці розглядає управління інклюзивним туризмом, підкреслюючи важливість адаптації комерційних та управлінських стратегій для сприяння доступності для різноманітних груп населення [4]. Автори книги Scheyvens і Biddulph пропонують комплексний підхід до інклюзивного туризму, розглядаючи, як маргіналізовані групи можуть бути залучені до туристичної індустрії на умовах, що безпосередньо приносять їм користь [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій вітчизняних науковців свідчить про все більший інтерес до тематики інклюзивної безпеки в рекреаційній сфері, зокрема в контексті впровадження інноваційних технологій для забезпечення доступності й безпечності туристичних послуг [6,7]. Ці роботи підкреслюють важливість інтеграції інноваційних технологій і стратегій для забезпечення

інклюзивності й безпеки в рекреаційних послугах, що є актуальним напрямом у сучасному туризмі.

Мета дослідження – аналіз можливостей упровадження інноваційних рішень для забезпечення інклюзивної безпеки у сфері рекреаційного туризму, виявлення кращих міжнародних практик та адаптація їх до українських реалій. Завданням є систематизація типів інновацій, що забезпечують доступність, вивчення впливу цих рішень на комфортність відпочинку й окреслення шляхів упровадження таких рішень в Україні.

Основний матеріал. Інклюзивна безпека в рекреаційному туризмі передбачає поєднання технологічних рішень і соціально орієнтованих стратегій, спрямованих на створення умов, які забезпечують комфорт і безпеку для всіх туристів незалежно від їхніх фізичних чи когнітивних можливостей. У європейському контексті ця ідея практично реалізована в низці ініціатив на рівні як національних, так і місцевих туристичних політик.

В Іспанії активно реалізується програма створення повністю доступних пляжів. Вона включає пандуси до води, спеціальні візк-амфібії, інклюзивні душові й туалети, а також нагляд з боку інструкторів. Багато муніципалітетів обладнані звуковими й тактильними системами навігації, що значно полегшує перебування на пляжі для людей із порушеннями зору та слуху.

Німецький стартап Wheelmap.org створив платформу для мапування доступних місць. Туристи з інвалідністю можуть перевірити, які ресторани, музеї, готелі чи парки мають безбар'єрний доступ. Платформа працює в реальному часі та є інтегрованою з багатьма туристичними сервісами. Це приклад цифрової інклюзивності, яка гарантує інформаційну безпеку ще до початку подорожі.

Національний парк «Крка» в Хорватії є прикладом ефективної інтеграції інновацій у природоохоронний і туристичний простір. У ньому реалізовано проєкт Smart Accessibility, який включає QR-навігацію, аудіогіди, маршрути з твердим покриттям для візочників, інформаційні стенди зі шрифтом

Брайля та застосунок для навігації осіб із вадами зору.

У шведських національних парках впроваджено систему smart rest points: інтерактивні зупинки з можливістю виклику допомоги, інформаційними панелями, перекладеними мовою жестів і контрастним кольоровим дизайном. Такі рішення сприяють зниженню тривожності в туристів з когнітивними розладами та створюють атмосферу захищеності.

У Флоренції й Римі деякі музеї стали прикладами тактильної інклюзії. Вони пропонують 3D-копії скульптур, рельєфні мапи, голографічні реконструкції, а також VR-прогулянки для осіб з обмеженою мобільністю. Такі інструменти не лише забезпечують фізичну доступність, а й емоційно залучають кожного відвідувача.

Усі ці приклади демонструють, що інновації в інклюзивному туризмі охоплюють не лише архітектурні адаптації, а й цифрову, комунікаційну та емоційну безпеку. Вони можуть стати прикладом для українських рекреаційних територій, де поки що лише починається формування політики доступності.

У таблиці 1 систематизовано основні типи інновацій, що застосовуються для забезпечення доступності й інклюзивної без-

пеки в рекреаційних зонах. Вона охоплює як технічні, так і сервісні рішення, спрямовані на полегшення пересування, орієнтації та взаємодії з простором для людей з інвалідністю. У таблиці виділено сім основних типів інновацій. Архітектурно-інфраструктурні рішення – це найпоширеніший рівень доступності, що дає змогу особам з порушеннями опорно-рухового апарату вільно користуватися об'єктами рекреаційної інфраструктури. Цифрові інструменти забезпечують інформаційну доступність і самостійне планування маршруту ще до початку подорожі, аудіовізуальні рішення допомагають залучити до туризму осіб із порушеннями слуху й зору. Окремо виділено тактильні та 3D-рішення, що використовуються переважно в музеях, парках і культурних об'єктах. Вони дають змогу слабозорим і незрячим відвідувачам ознайомлюватися з простором через дотик. Інтерактивні інструменти – це сучасні рішення, що забезпечують безпеку, а також зворотний зв'язок із сервісною службою. Мобільні транспортні засоби підвищують рівень незалежності маломобільних осіб, а сервіси супроводу є невід'ємною частиною інклюзивного туризму для людей із когнітивними чи ментальними особливостями.

Таблиця 1

Типи інновацій для забезпечення інклюзивної безпеки в рекреаційних просторах

Тип інновації	Сфера застосування	Приклади реалізації	Цільова група
Архітектурно-інфраструктурні	Облаштування просторів	Пандуси, тактильна плитка, доступні вбиральні, інклюзивні лавки	Особи з порушенням опорно-рухового апарату
Цифрові інструменти	Навігація, інформація, моніторинг	Мобільні застосунки (Wheelmap, NaviLens), QR-коди, віртуальні тури	Особи з різними видами порушень
Аудіовізуальні рішення	Інформування й орієнтація	Аудіогіди, інформаційні панелі з сурдоперекладом, підсилювачі звуку	Особи з вадами зору й слуху
Тактильні та 3D-рішення	Ощупування, орієнтація, культурна взаємодія	3D-моделі пам'яток, карти рельєфу, шрифт Брайля на стендах	Незрячі, слабозорі
Інтерактивні інструменти	Зв'язок, зворотній зв'язок, безпека	SOS-кнопки, інтерактивні зупинки, смарт-турнікет, чат-боти	Туристи з особливими потребами
Мобільні транспортні засоби	Пересування територією	Електровізки, візки-амфібії, електроскутери для оренди	Люди з інвалідністю, літні особи
Інклюзивні сервіси	Послуги супроводу, підтримка	Асистенти, екскурсоводи з підготовкою до роботи з маломобільними групами	Особи з ментальними чи когнітивними порушеннями

Таким чином, представлена систематизація демонструє, що інклюзивна безпека в туризмі – це багаторівнева система, яка охоплює як фізичну, так й інформаційну, емоційну та сервісну доступність. У поєднанні ці рішення забезпечують комфорт, безпеку й повноцінну участь людей з інвалідністю в туристичних і рекреаційних активностях.

В Україні, хоча інклюзивна інфраструктура лише формується, уже є приклади впровадження інноваційних рішень на рівні регіональних ініціатив, громадських проєктів і партнерств із туристичним бізнесом.

Щодо архітектурно-інфраструктурних рішень можна зазначити, що в парку «Шевченківський гай» у Львові встановлено пандуси, навігаційні таблички зі шрифтом Брайля, доступні вбиральні. Подібна практика спостерігається й у «Софії Київській», де облаштовано спеціальні маршрути для візочників. У Києві впроваджено туристичний мобільний застосунок Kyiv City Guide, який має розділ з локаціями, доступними для осіб з інвалідністю. Також Укрзалізниця поступово адаптує свої сервіси, зокрема мобільний застосунок включає функцію виклику супроводу. У Національному музеї Тараса Шевченка в Києві організовано виставки зі звуковим супроводом і відеороликами із сурдоперекладом, що є чудовим прикладом аудіовізуальних рішень.

У Львові реалізовано проєкт «Відчуй Львів на дотик» – серію тактильних макетів визначних пам'яток, розміщених у центральній частині міста для туристів із порушенням зору. У Дніпрі створено «розумні зупинки» з кнопкою виклику допомоги та світловими індикаторами для осіб з порушеннями слуху. Такі пілотні рішення вже розглядаються для впровадження в межах рекреаційних зон. У Національному природному парку «Подільські Товтри» в Хмельницькій області розпочато проєкт з оренди електроскутерів для людей з інвалідністю. У Кам'янець-Подільському проводяться екскурсії зі спеціально підготовленими гідями для супроводу людей з ментальними порушеннями. Аналогічні ініціативи підтримуються й у Харкові

через партнерство з громадськими організаціями.

Ці приклади демонструють поступову, але стабільну динаміку розвитку інклюзивної інфраструктури в Україні. Хоча масштабні цифрові інновації поки що є поодинокими, локальні ініціативи створюють фундамент для ширшого впровадження комплексної політики інклюзивної безпеки у сфері рекреації. Ці приклади свідчать про те, що українські рекреаційні простори поступово наближаються до європейських стандартів інклюзивності. Попри виклики, розвиток інклюзивної безпеки в туризмі в Україні має значний потенціал завдяки синергії держави, громади та бізнесу.

Висновки. Інклюзивна безпека є одним із ключових критеріїв якісного рекреаційного туризму майбутнього. Упровадження інновацій – мобільних застосунків, сенсорних систем, інфраструктурних рішень – дає змогу не лише забезпечити фізичну доступність, а й створити емоційно комфортне середовище для кожного відвідувача. Подальші дослідження мають зосередитися на розробленні національних рекомендацій і стандартів інклюзивної безпеки в туризмі, а також на аналізі соціально-економічної ефективності таких рішень для громад і туристичних операторів.

Формування національних і регіональних стратегій розвитку доступного туризму в Україні потребує комплексного підходу, що охоплює нормативно-правовий, інфраструктурний, цифровий, освітній і міжсекторальний складники. Насамперед доцільно розробити єдині державні стандарти доступності туристичної інфраструктури з урахуванням міжнародних норм, зокрема стандартів Глобальної мережі доступного туризму (ENAT) і рекомендацій Всесвітньої туристичної організації (UNWTO). Необхідно забезпечити нормативне закріплення принципу безбар'єрності як обов'язкової умови під час реконструкції, модернізації або новому будівництві туристичних об'єктів, запровадити правові механізми моніторингу та незалежного аудиту доступності, а також створити

систему добровільної сертифікації об'єктів за критеріями інклюзивності.

Інфраструктурна частина таких стратегій має передбачати створення мережі пілотних інклюзивних маршрутів у кожному регіоні, які б демонстрували інтегроване застосування архітектурних, сервісних і цифрових рішень. Це передбачає облаштування пандусів, тактильної навігації, доступних санітарно-гігієнічних умов, зручних зон для відпочинку й очікування. У рамках діджиталізації туристичних послуг доцільно підтримувати розроблення й оновлення мобільних додатків, які містять інтерактивні мапи доступності, інформацію про адаптовані об'єкти, послуги супроводу тощо. Варто також стимулювати розвиток віртуальних турів, доповненої реальності (AR/VR) і сенсорної навігації, що дає змогу людям з обмеженою мобільністю отримати уявлення про місцевість до подорожі та знизити психологічні бар'єри.

Освітній компонент стратегії має передбачати системне навчання персоналу туристичних об'єктів – гідів, адміністраторів, ряту-

вальників – з інклюзивної взаємодії, основ жестової мови, роботи з людьми з ментальними чи сенсорними порушеннями. Інформаційні кампанії щодо інклюзивного туризму як соціальної норми мають супроводжуватися залученням ЗМІ, лідерів думок, громадських організацій, а також створенням волонтерських програм з підтримки осіб з інвалідністю в подорожах. Важливим напрямом є міжсекторальна взаємодія – об'єднання зусиль органів влади, туристичного бізнесу, громадського сектору та міжнародних інституцій у створенні доступного середовища.

Рекомендовано впровадження механізмів державно-приватного партнерства для розбудови інфраструктури, а також забезпечення участі людей з інвалідністю на етапах планування, розроблення й оцінювання туристичних продуктів і послуг. Такий підхід не лише дасть змогу задовольнити потреби конкретної групи споживачів, а й посприє загальному підвищенню якості й інклюзивності туристичного середовища, що відповідає європейському вектору розвитку України.

Література

1. Domínguez Vila T., Rubio-Escuderos L., Alén González E. Innovation in Accessible Tourism: How Technology Enhances Social Equality for People with Disabilities. *Tourism Review*. 2024. Vol. 79, № 1. DOI: <https://doi.org/10.1108/TR-11-2023-0812>.
2. Gillovic B., McIntosh A. Accessible Tourism: A Critical Review of the Literature and Future Agenda Sustainability. 2020. Vol. 12, № 22. Art. 9722. DOI: <https://doi.org/10.3390/su12229722>.
3. Cerdan Chiscano M., Darcy S. Accessible cultural and tourism attractions: Co-creating value for people with disability during the COVID-19 pandemic. *Tourism Recreation Research*. 2023. Vol. 48, № 3. P. 356–370. DOI: <https://doi.org/10.1080/02508281.2023.2207152>.
4. Ramesh R. Inclusive Tourism Management: Challenges and Future. *Journal of Sustainable Research in Tourism and Hospitality*. 2021. Vol. 1, № 2. P. 55–67. URL: <https://journal.hmjournals.com/index.php/JSRTH/article/view/3394>.
5. Scheyvens R., Biddulph R. (Eds.) Inclusive Tourism Development. Abingdon : Routledge, 2020. 248 p. URL: <https://www.taylorfrancis.com/books/edit/10.4324/9781003108245>.
6. Уліганець С., Мельник Л., Шинкаренко У. Безбар'єрний туризм як засіб фізичної рекреації для людей з інвалідністю на прикладі розробленого активного туру «підкорення стихій». *Human Geography Journal*, 2021. 30.
7. Безбар'єрний туризм в умовах сьогодення: глобальні виклики для України та світу : збірник тез доповідей II Міжнародної студентської науково-практичної конференції, 10 листопада 2022 р., Львів / редкол. : І. Костюк (гол.ред.) та ін. Львів : ГАЛИЧПРЕС, 2022. 167 с.

References

1. Domínguez, Vila T., Rubio-Escuderos, L., & Alén González, E. (2024). Innovation in Accessible Tourism: How Technology Enhances Social Equality for People with Disabilities *Tourism Review*. Vol. 79, № 1. DOI: <https://doi.org/10.1108/TR-11-2023-0812>.
2. Gillovic, B., & McIntosh, A. (2020). Accessible Tourism: A Critical Review of the Literature and Future Agenda Sustainability.. Vol. 12, № 22. Art. 9722. DOI: <https://doi.org/10.3390/su12229722>.

3. Cerdan Chiscano, M., & Darcy S. (2023). Accessible cultural and tourism attractions: Co-creating value for people with disability during the COVID-19 pandemic *Tourism Recreation Research*. Vol. 48, 3. 356–370. DOI: <https://doi.org/10.1080/02508281.2023.2207152>.
4. Ramesh, R. (2021). Inclusive Tourism Management: Challenges and Future *Journal of Sustainable Research in Tourism and Hospitality*. Vol. 1, № 2. 55–67. URL: <https://journal.hmjournals.com/index.php/JSRTH/article/view/3394>.
5. Scheyvens, R., & Biddulph R. (Eds.) (2020) *Inclusive Tourism Development*. Abingdon: Routledge, 248. ISBN: 9780367221734. Retrieved from: <https://www.taylorfrancis.com/books/edit/10.4324/9781003108245>.
6. Ulihanets', S., Mel'nyk, L., & Shynkarenko, U. (2021). Bezbar'yernyy turyzm yak zasib fizychnoyi rekreatsiyi dlya lyudey z invalidnistyu na prykladi rozroblenoho aktyvnoho turu «pidkorennya stykhiy» [Barrier-free tourism as a means of physical recreation for people with disabilities using the example of the developed active tour «conquering the elements»]. *Human Geography Journal*, 30.
7. Bezbar'yernyy turyzm v umovakh s'ohodennya: hlobal'ni vyklyky dlya Ukrayiny ta svitu [Barrier-free tourism in today's conditions: global challenges for Ukraine and the world]: Zbirnyk tez dopovidey II Mizhnarodnoyi student's'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, (2022), L'viv / Red. kol.: I. Kostyuk (hol. red.) ta in. L'viv : vyd-vo «HALYCHPRES», 167.